

ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/main>

16. Ключковський Ю. Роль судів у гарантуванні реалізації права голосу та принципу однократності голосування через забезпечення достовірності списків виборців / Ю. Б. Ключковський // *Вибори і демократія*. – 2007. – № 3 (13). – С. 100-106.
17. Ковтунець В. До проблеми складання списків виборців / В. Ковтунець // *Вибори і демократія*. – 2006. – № 3 (9). – С. 94-100.
18. Усенко-Чорна Ж. Складання списків виборців: окремі проблеми, перспективи подальшого вирішення // Ж. І. Усенко-Чорна // *Вибори Президента України-2004: проблеми теорії та практики* : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – К. : Атіка, 2005. – С. 459-468.

The evolution of the legal regulation of procedure of forming the lists of voters in the electoral legislation of independent Ukraine are shown. The features of the functioning of the State register of voters in Ukraine on the modern stage is investigated.

Key words: elections, democracy, lists of voters, State register of voters, election legislation.

Отримано: 17.05.2016

УДК 32.01(477):316.3

О. В. Віннічук

ПОЛІТИЧНА ГРА ЯК СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

З'ясовано співвідношення політики та гри. Охарактеризовано питання політичної гри як невід'ємного аспекту української політики. Розкрито сутність ігрової складової в розвитку демократичного суспільства. Визначено характеристики політичної гри в українському суспільстві. Зроблено висновки про неможливість розділити гру та політику в українському суспільстві, що знаходиться на етапі демократизації.

Ключові слова: гра, політика, політична гра, теорія ігор, псевдогра, хепінінг.

Гра є одним з видів людської діяльності. Вона супроводжує як окремо людину так і суспільство загалом протягом всього життя. Як говорив В. Шекспір: «Весь світ – театр, а люди у ньому – актори». Людина у суспільстві постійно грає безліч соціальних ролей: виборця, політика, начальника, співробітника або просто пересічного громадянина. При цьому гра може бути відкритою, коли має місце конкуренція, або перетворюватись на латентну, якщо «гравець» має на меті ввести в оману своїх партнерів.

Актуальність роботи полягає у тому, щоб з'ясувати роль гри в сфері політики, оскільки це сприятиме трансформації української політики в русло становлення де-юре та де-факто нових демократичних правил гри, а отже уникнення фактору невизначеності.

Метою дослідження є аналіз сутності політичної гри як невід'ємного аспекту української політики.

Особливу роль гри у різних сферах суспільного життя досліджували чимало науковців. Проте, серед них варто відзначити Й. Гейзінга, Ф. Шиллера, А. Вітгенштайна, Д. Корбинського, М. Фуко тощо.

Нідерландський філософ Й. Гейзінга стверджував, що феномен гри є обов'язковим елементом людського буття. Він простежується в усіх інститутах, що сформовані в рамках суспільства, і зумовлений конкуренцією у людських стосунках [6, с. 36].

Відомий науковець визначає гру як «вільну діяльність, яка, будиши «несерйозною», цілком свідомо стає поза звичайним життям, але водночас повністю захоплює гравця». Гра починається і в певний момент закінчується, — пише Й. Гейзінга. «[...] з її часовою обмеженістю пов'язана ще одна цікава особливість. [...] Зіграна одного разу, вона залишається в пам'яті як дорогоцінна знахідка. [...] Гра передається далі, стає традицією» [5, с. 16].

Гра присутня у всіх сферах життя сучасного суспільства та найбільш яскраво вона представлена у політичному житті.

Політична гра є виробництвом результатів, що відрізняються не лише від замислів будь-якого учасника і від суми цих замислів. Відомий теоретик О. Панарін, констатує факт, що насправді поле гри породжує результати, що не були ані задумом, ані роллю чи функцією системи [16, с. 78].

Окреслення політичного поля через аспекти гри передбачає такі принципи його організації, як: а) взаємозалежність між учасниками (суб'єктами політики) гри на основі обміну ресурсами та узгодження цілей; б) відсутність монополізму; в) певний рівень довіри між учасниками [7]. У цьому контексті розрізняють правила, що визначають спосіб гри і стратегії суб'єктів. «Політична гра трансформується в систему політичних форм до певної міри автономних агентів, їх практик та уявлень», — підсумовує Ю. Качанов [11, с. 150].

Взагалі, політика є грою професіоналів, увага яких спрямована на партнерів по грі, на виграш як такий, а не на «публіку» (виборців, народ), політика для якої є не більше, аніж шоу. Тобто, грати в політичну гру, означає відповідати на хід

партнера адекватним ходом, змінювати поведінку в залежності від ситуації, мобілізувати нові джерела підтримки і відмовлятися від старих, неефективних [8, с. 140].

Система відкидає політиків, які не здатні грати за її правилами, але у той же час визначні політики – це ті, хто відгукнувся на проблеми, що не передбачені системою. Політик розширює поле своєї раціональності, змінюючи правила гри, прийняті в системі, а значить – змінює систему. Саме у цьому полягає відмінність між звичайним апаратним політиком та творчо значимою політичною особистістю [8, с. 138].

У межах теорії ігор політична гра інтерпретується як процес у якому беруть участь дві та більше зацікавлених сторін, що змагаються у політичному просторі з метою реалізації власних інтересів. Відповідно, політичні актори формують власну політичну стратегію, яка корегується під впливом дій інших акторів.

Важливим поворотом у теорії ігор, що відкрив шлях до її застосування у політичній теорії, відбувся у 1960-х роках ХХ століття. Рушійним поштовхом до цього стало: визнання взаємного впливу політичного та економічного просторів, відмова від моделі держави як «нічного сторожа» та усвідомлення великої ролі політичних та громадських акторів у забезпеченні економічного зростання й побудови «держави добробуту»; інтерпретація міжнародних відносин як простору політичної гри різних держав, що мають власні інтереси та використовують наявні ресурси [14].

Однією із особливостей сучасного етапу розвитку теорії гри є посилена увага до політичних інститутів та їх ролі у процесі демократизації. Адже в нових умовах розвитку з політичною грою відбуваються певні інституційні зміни, які є наслідком політичної взаємодії між основними політичними акторами. Від правил гри значною мірою залежить ефективність та легітимність інститутів влади.

В контексті демократичного суспільного розвитку ігрова складова проявляється у наступних аспектах.

По-перше, політика, як і гра, у демократичній державі передбачає вільне розкриття творчих сил громадян, можливість їх волевиявлення та участь у регулюванні процесів політичного життя. При цьому існують певні правила взаємодії громадян і влади, засновані на затвердженні низки цінностей, норм та зразків поведінки, одна частина яких кодифікована у законодавстві, а інша закріплена політичною традицією.

По-друге, демократична політика передбачає рівність сторін, які беруть участь у розбудові демократичного суспільства, а також урахування їх інтересів, ефективну комунікацію

та орієнтацію на досягнення кращого результату. При цьому серед учасників політичної гри має існувати конкуренція, що стимулює їх творчу активність.

Орієнтація на змагання та перемогу наскрізь пронизувала всі сфери давньогрецької демократії. Це проявлялось не лише у веденні публічних дискусій, але й у спортивній, художній, війсьній та судовій діяльності. Сенсом і сутністю античного ігрового суперництва було формування досконалої особистості гідного громадянина. Саме в античності було сформоване «золоте правило» демократії – «Закон є вищим за Владу». Гра існує лише тоді, коли гравці дотримуються правил.

Демократія передбачає також вільну комунікацію. Відомий філософ ХХ ст. Л. Вітгенштайн розкрив ігрове підґрунтя мовної комунікації. Він вперше вказав на те, що мова – це не просто констатація фактів або вираження правди чи неправди, а й самостійна форма життя [3, с. 412], яка розвивається за певними законами – законами гри.

Недотримання правил мовної гри у політичних діалогах здатне призвести до катастрофічних наслідків, коли політики просто не можуть «домовитись» чи «дійти згоди».

По-третє, гра у політиці структурує реальність та є протилежністю хаосу, хоча в ній присутні й конфлікти. Політичний конфлікт також є чітко структурованою грою, результат якої можна передбачити. При цьому особливого значення набуває роль зовнішнього судді, який слідкує за дотриманням правил гри.

По-четверте, гра як феномен людського буття є демократичною у своїй основі, адже «гра за наказом грою вже не є» [5, с. 103].

Одним з першочергових завдань розвитку демократії у сучасній Україні є подолання стереотипів авторитарного минулого, коли політичне життя не залишало громадянам простору для творчості і було жорстко поєднаним з економікою. У демократичному суспільстві громадяни – це не просто пасивні глядачі, а активні учасники політичної гри.

Сьогодні гра у соціумі та політиці є невід'ємною складовою перетворення світу, шляхом подолання насильства та відчуження, звільнення від різноманітних форм примусу: економічного, ідеологічного, культурного. Хоча перетворення політики на суцільну гру також неможливе, оскільки це призведе до руйнації держави, однією з головних функцій якої є саме примус [1, с. 126].

По-п'яте, у контексті розвитку демократії в політиці слід розрізнити гру та псевдогру, тобто маніпуляцію іншими гравця-

ми. Це відбувається, наприклад, коли у суспільстві утворюється спільнота гравців закритого типу, у ролі якої може виступати політична еліта [13]. Тоді гра втрачає свій первинний сенс – перемогу у відкритому змаганні, і перетворюється на фарс.

У першу чергу тут слід згадати про політичний хепенінг. Хепенінг – це яскравий приклад того, як гра, як втілення свободи людського духу, набуває естетичного вигляду, стає видовищем [10, с. 14]. Проте особливістю політичного хепенінгу є те, що він – не просто видовище, а зовні спонтанне дійство, учасниками якого стають не лише актори, але й цілком випадкові люди [1, с. 124-126].

Таким чином, до основних факторів, які обумовили специфіку та особливості політичної гри на сучасному українському просторі можна віднести саме процеси демократизації суспільства.

На думку О. Фісуна, «політичні перетворення української політичної системи за роки незалежності призвели до створення певної моделі державного управління, яка поєднує у собі як сучасну розвинену демократичну інституційну складову, так і нехарактерні, в цілому, для сучасних західних політичних систем інституційні елементи. У першу чергу мова йде про стале поєднання формально-інституційного дизайну, що вкорінює у суспільно-політичних процесах традиційний набір ліберально-демократичних процедур, стимулює становлення конституціоналізму та неформальних інституціалізованих практик політично-економічної корупції: відтворення класу державно-політичної бюрократії, публічно-приватний конфлікт інтересів держслужбовців, політичне рейдерство, політично-законодавче шахрайство, вибіркоче правосуддя тощо» [9, с. 6].

Політика – це гра, а відповідно виборець – глядач, який ставить оцінку за гру. Завдання українських політиків сьогодні зводиться до того, щоб якомога вміліше влучити в очікування виборця. Шлях до цього доволі простий, необхідно грати талановито, переконливо, професійно. Це основна формула української політики.

Від правил гри значною мірою залежить стабільність, ефективність та легітимність інститутів влади. Формування прозорих правил гри у політиці є одним із чинників політичної стабільності та демократизації суспільства. Правила гри, викладені в конституції, законодавчих актах, договірних документах є основою процедурного консенсусу, який виступає неодмінною умовою консолідації демократії [15, с. 131-134.]

Особливістю становлення єдиних правил гри в Україні у процесі політичних трансформацій була можливість їх коригу-

вати суб'єктом політики, залежно від ситуації. Це створювало сприятливі для окремих акторів умови реалізації власних інтересів та водночас, негативно впливало на процеси засвоєння нових демократичних цінностей. Проте президентські вибори 2004 р., перемога опозиційного кандидата за масової підтримки населення («помаранчева революція») змінили правила гри в політичному полі, започаткували виникнення нових угруповань серед груп еліти [4, с. 89]. Ці зміни пов'язані з налагодженням діалогу між основними гравцями політичного поля, що змусило їх домовлятися та укладати між собою тимчасові угоди.

Налаштованість суб'єктів політики після виборів 2006 р. показали брак консенсусу щодо основних цінностей та стратегій розвитку українського суспільства. Це проявилось у кризі сформованих коаліцій, наслідком яких стала парламентська криза та криза легітимності влади, яку поглибили ще більше порушення правил гри політичними акторами. Постійна політична невизначеність, нав'язування власних правил гри зумовили ескалацію конфліктів у середовищі еліт.

Президентські вибори 2010 року визначили нову конфігурацію політичного поля. Проте ефектного політичного лідера українське суспільство так і не отримало. Політична діяльність В. Януковича, з кожним днем перебування в кріслі Президента, викликала лише обурення з боку українського суспільства. Переломним моментом його «правління» стала відмова від проєвропейських цінностей, яких так прагнув народ.

В результаті парламентських виборів у жовтні 2012 року сформувалася нова лідерська трійка (Віталій Кличко, Арсеній Яценюк та Олег Тягнибок), оскільки очолювані ними політичні сили пройшли до парламенту і сформували опозицію. Проте події, що сталися на Майдані Незалежності 19 січня 2014 року поставили під сумнів їх лідерські позиції.

Зазначена дата стала знаковою не тільки через перехід Майдану до силових дій, а і через остаточну втрату довіри народу до політиків. На народному віче вперше відкрито засудили опозиційних лідерів. Відповідно, розчарування в опозиціонерах спровокувало збільшення рейтингу тіньового лідера майдану, П. Порошенка, який викликав неабияку довіру в народних мас.

П. Порошенко на Майдані з самого початку обрав продуману позицію. Він не показував свого «рвіння» до лідерства, водночас стабільно тримався в розширеному колі лідерів Майдану, постійно виступаючи на віче [12]. Політик не був багатослівним і активно не афішував свою політичну діяль-

ність. Проте насправді робив усе можливе, щоб про його дії чули, знали, бачили їх.

Від самого початку Євромайдану П. Порошенко займався зустрічами з європейськими високопосадовцями, відвідував за запрошенням європейські конференції тощо. У той же час він не забував і про внутрішнє життя країни, з'являючись непомітно в центрі уваги (варто згадати події на Банковій 1 грудня 2013 року). Тобто, він став відповідати образу політика, який менше говорить, а більше діє.

В умовах Майдану відповідна тактика спрацювала дуже швидко, оскільки в українців виробився високий рівень недовіри до демагогів (у цей образ гарно вписуються А. Яценюк та О. Тягнибок), що поєднався з великим попитом на політика, який діє. Крім того, особистість П. Порошенка стала ефективною ще й завдяки попередньо сформованому образу хазяїна-підприємця, який хоч і є олігархом, проте не донецьким. Цьому навіть сприяє його ім'я – Петро, яке в українців асоціюється з хазяйновитістю [12].

Саме П. Порошенка називали ініціатором політреформи 2004 року. Будучи на посаді Голови РНБО він відкрито конфліктував з Ю. Тимошенко, спровокувавши тим самим її звільнення і розкол у помаранчевому таборі. Велику роль він відіграв і в розколі 2006-го року, коли претендував на посаду спікера, що стало однією із причин переходу СПУ в союз з ПР та КПУ. З лютого 2007-го очолював раду НБУ. Був міністром закордонних справ. У 2012 році був Міністром економічного розвитку і торгівлі України в кабінеті міністрів Азарова. Обраний у парламент як безпартійний.

Тож П. Порошенко намагався вести власну політичну гру, вміло позиціонуючи між конфліктними групами та зміцнюючи свої позиції.

Першочергово йому сприяла власна фінансова незалежність. Це основна його перевага над іншими опозиціонерами, які змушені шукати фінансової підтримки. Крім того, він є власником відомого нам 5-го каналу, який значно посилив свій інформаційний вплив під час Євромайдану, завдяки збільшенню глядацького рейтингу.

Таким чином, можна відзначити, що П. Порошенко тривалий час намагався бути посередником між політикою і бізнесом, хоча це йому іноді не зовсім вдавалося. Всі його союзи із провладними та опозиційними силами були тимчасовим взаємовигідним явищем, оскільки він немає потреби користуватися чиеюсь допомогою. Зважаючи на те, що у своїх особистих поглядах він весь час проявляв демократичність, це

сприяло прикріпленню за ним образу проєвропейського дієвого політика.

В умовах сьогодення, вітчизняна політика – це гра без правил, на позитивний результат. Саме в таких умовах живе українське суспільство протягом всіх років незалежності. Невід’ємними складовими такої політичної гри виступають: популізм (гра на обіцянках), цинізм (що криється в бажанні досягти своєї користі за будь-яку ціну), окомір (коли немає дистанції між речами та людьми) тощо. Усі біди української політики саме від гри, гри без правил!

Отже, для сучасного розвитку українського суспільства, стабільного функціонування його політичної і суспільної системи сьогодні залишається актуальним формування правил гри, яких повинні дотримуватися всі учасники політичного процесу, та свідомий вибір політичними акторами в процесі суперництва організаційних форм, інститутів і процедур демократичного політичного устрою. Правила гри повинні бути прозорими, законними, загальнообов’язковими та відносно стабільними.

Список використаних джерел:

1. Андрієнко О. Ігрове начало у бутті демократичного суспільства / О. В. Андрієнко // Наука. Релігія. Суспільство. – 2009. – № 2. – С. 123-127.
2. Борисова Н. Проблемы демократии и демократизации / Н. В. Борисова, Д. В. Козлов, Н. В. Работяжев – М. : Аспект-Пресс, 2002. – 79 с.
3. Витгенштейн Л. Философские исследования / Л. Витгенштейн ; [пер. с англ. В. Руднева]. – М. : Знание, 1994. – 693 с.
4. Гальчинський А. Помаранчева революція і нова влада / А. Гальчинський. – К. : Либідь, 2005. – 368 с.
5. Гейзінга Й. Номо Ludens. Досвід визначення ігрового елемента культури / Й. Гейзінга ; [пер. з англ. О. Мокровольского]. – К. : Основи, 1994. – 250 с.
6. Гейзінга Й. Номо Ludens. В тени завтрашнього дня / Й. Гейзінга ; [пер. з нидер. Р. Ковелянського]. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2004. – 539 с.
7. Дегтерев Д. Зарубежные работы по теории игр [Электронный ресурс] / Д. Дегтерев // Международные процессы. – 2009. – № 2 (20). – Режим доступа: <http://www.intertrends.ru/twenty/006.htm>
8. Джойс П. 101 ключевая идея: политика / П. Джойс ; [пер. с англ. К. Ткаченко]. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2002. – 304 с.
9. Динаміка політичного режиму в Україні (прогнозний аспект) [текст] : аналіт. доп. / за заг. ред. О. А. Фісун. – Х. : Золоті сторінки, 2011. – 116 с.

10. Зонтаг С. Хеппенинги: искусство безоглядных сопоставлений / С. Зонтаг ; [пер. с англ. В. Колесника]. – М. : Мысль, 1997. – 51 с.
11. Качанов Ю. Политическая топология: структурирование политической действительности / Ю. Л. Качанов – М. : Ad Marginem, 1995. – 224 с.
12. Кириченко Р. Гра тіней Петра Порошенка: яка роль шоколадного олігарха в політичних баталіях 2014 року? [Електронний ресурс] / Р. Кириченко. – Режим доступу: <http://mskod.com/gra-tiney-petra-poroshenka-yaka-rol-shokoladnogo-oligarha-v-politichnih-bataliyah-2014-roku>
13. Кобринский Д. Игровая модель как метод осмысления политического пространства (черновые заметки) [Электронный ресурс] / Д. Кобринский // Сайт киевского философского клуба «Миневра». – Режим доступа: <http://netgorod.narod.ru/index.htm>
14. Крап А. Формування правил гри в політиці та демократизація українського суспільства / А. Крап // Політична наука в Україні: стан і перспективи : матер. всеукраїнської наук. конф. (Львів, 10-11 травня 2007 р.). – Львів : ЦПД, 2008. – С. 131-134.
15. Малоіван І. Політична гра в умовах демократизації суспільства: особливості та складові [Електронний ресурс] / І. Малоіван. – Режим доступу: http://fsn.fhum.info/pdf/145/145_28.pdf
16. Панарин А. Политология / А. Панарин. – М. : ПБОЮЛ С.М. Грачев, 2000. – 448 с.

It was found the relationship between politics and the games. Characterized question of the political game as an integral aspect of Ukrainian politics. The essence of the game as part of a democratic society. Characteristics of the political game in the Ukrainian society. Conclusions about inability to share the game and politics in Ukrainian society, which is in the process of democratization.

Key words: game, politics, political game, game theory, hidden game, happening.

Отримано: 11.05.2016